

Meslek Me Geçiş Dönemi
Eğitimi

Finansal Tabloların Denetiminde
Denetçinin Hileye İlişkin

Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü
Muhasebe – Finansman Anabilim dalı
Prof. Dr. Şerafettin SEVİM

UDS 240 Nolu Standart

Finansal tabloların bağımsız denetiminde denetçinin hileye ilişkin sorumlulukları 240 numaralı denetim standardında düzenlenmiş olup standart kapsamında aşağıdaki hususlar düzenlenmiştir:

- Hilenin Niteliksel özellikleri
- Hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında sorumluluklar
- Bu standart kapsamında denetçinin amaçları
- Standart kapsamında yer alan kavramlara ilişkin tanımlar
- Standartın öngördüğü gereklilikler

Kavramsal

- “Black’s Law Dictionary’de hile (fraud); *Kendisine emanet edilmiş başkasına ait değerli bir şeyi veya yasal bir hakkı ele geçirmek amacıyla gerçeğin kasıtlı bir şekilde saptırılması, sözle veya hareketle gerçeğin yanlış sunulması veya açıklanması gereken bir şeyin üstünü örterek başkasını yanıltmak veya yanlış yola sevk etmek veya yasal olarak zarar görmesine sebep olmak şeklinde tanımlanır.*

Kavramsal

- İnsan zekasıyla tertiplenebilen, **gerçeği çarpıtarak veya uygunsuz tekliflerde bulunarak bir başkası üzerinden kişisel avantaj sağlamaya yönelik çok boyutlu bütün unsurlar hile olarak kabul edilmekte;**
- **Şaşırtmalar, kurnazlıklar, hinlikler, gerçeği başka türlü göstermeler ve başkasına aldatmaya yönelik diğer dürüst olmayan bütün davranışlar bu kapsamda sayılmaktadır.**

- Türk Ceza Kanunu'nun malvarlığına karşı suçlar kısmında 157-159. maddeler çerçevesinde düzenlenmiş olan dolandırıcılık suçu malvarlığı değerlerine karşı işlenen tipik bir **hile suçu olarak ifade edilmiştir.**
- Ayrıca Kanun zimmet, nitelikli zimmet (ihtilas) gibi suçları açıklarken **hileli faaliyetler sözcüğünü de sıkça kullanmıştır.**

Standarttaki Tanımı

- UDS 240 ise hileyi işletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu olanların, çalışanların veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak adil veya yasal olmayan bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışları olarak tanımlamıştır
- Bu fiiller zorbalık veya fiziksel güç kullanmaya bağlı değildir.
- Hile suçları; para mal veya hizmet elde etmek, ödemedi kaçınmak, hizmet zararını karşılamamak veya şahsen ya da işle ilgili avantaj sağlamak amacıyla kişiler veya işletmeler tarafından işlenir.

Hilelerin Önemi

- Hilelerin hatalara göre daha önemli olmasının nedenlerini şu şekilde belirtebiliriz:
 1. Hilenin, suç unsuru taşıması
 2. Hilenin, birine haksız bir menfaat sağlaması
 3. Hilenin hile olayının dışındaki diğer kişilere ve işletmeye zarar vermesi

Hilelerin Önemi

- İşletmelerde yapılan hilelerin birçok amacı olabilir. İster çalışan isterse yönetim tarafından yapılsın, hilenin içindeki kasıt unsuru konuya muhasebe hatalarından daha fazla önem vermeyi gerektirmektedir. Ayrıca günümüzde hilelerden zarar görenlerin artması hem işletmelerde hem de bağımsız denetim firmalarında bu konuyu ön plana çıkarmaktadır.
- Hilelerin, işletmelere maliyeti her yıl «işletmelerin yıllık gelirlerinin %5-7 arasında» bir oranda olmaktadır.

UDS 240 Nolu Standart

UDS 240 Finansal tabloların denetimi açısından hileyi genel olarak iki gruba ayırmaktadır:

- **Varlıkların kötüye kullanılması**
 - **Hileli finansal raporlama**
- Kötüye kullanma İngilizce misappropriation sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmış olup bu kavram varlıkların zimmete geçirilmesinden daha geniş anlam taşımaktadır.

Varlıkların kötüye kullanılması

- Daha çok işletmenin çalışanları tarafından yapılan bu tür hile ve usulsüzlükler varlıkların çalınması ya da amaç dışı kullanılması şeklinde gerçekleşir.
- Nispeten küçük ve önemsiz miktarlarda yapılan bu hile eylemine yöneticilerin de karışmış olması veya onların bu eylemi yapmış olmaları durumunda hilenin ortaya çıkarılması biraz daha güçleşir.

Varlıkların Kötüye Kullanılmasına Örnekler

- Müşteriden ya da başka borçlu şahıslardan tahsil edilen bir tutarın zimmete geçirilmesi ve müşterinin hesabına bu tutarın kaydının girilmemesi, işletmeye ait paraların şahsi banka hesaplarına aktarılması,
- Giderlerin yüksek ya da gelirlerin düşük gösterilmesi suretiyle varlıkların çalınması
- Stokların ve maddi sabit kıymetlerin hurda ve atıkların kişisel kullanım için veya satılmak üzere çalınması veya işletmenin teknolojik bilgilerinin, rakip işletmelerle gizli anlaşma yapılarak para karşılığı satılması gibi, işletmenin varlıklarının veya fikri mülkiyet haklarının çalınması,

Varlıkların Kötüye Kullanılmasına Örnekler

- Fiktif satıcılara ödeme yapılması veya işletmenin satın alma temsilcilerine fiyatları olduğundan yüksek göstermeleri karşılığı satıcılar tarafından rüşvet ödenmesi veya olmayan çalışanlara ödeme yapılmış gösterilmesi gibi, işletmenin almadığı mal ve hizmetler için ödeme yapmasına sebep olunması ve
- İşletme varlıklarına kişisel kredi veya ipotek tesis ettirilmesi gibi işletmenin varlıklarının kişisel amaçlarla kullanılması.

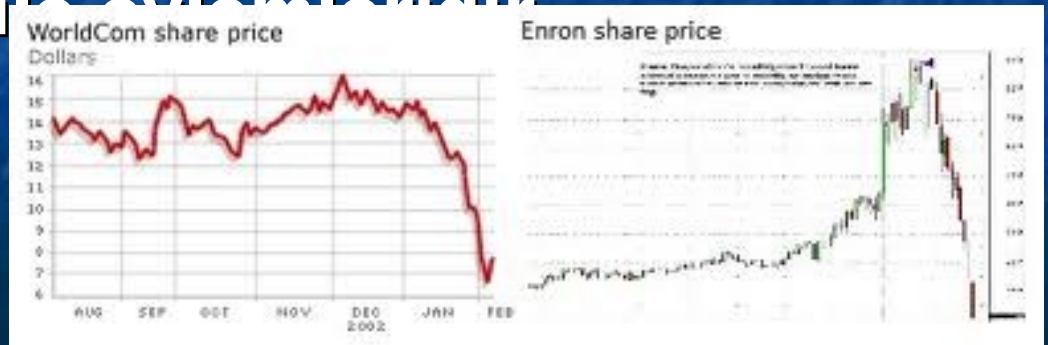

Varlıkların Kötüye Kullanılması Hile Türünün Özelliđi

- Varlıkların kötüye kullanılmasında, genellikle, varlıkların kaybolması veya izin alınmaksızın rehin verilmesini gizlemek için yanlış veya yanıltıcı kayıtlar yapılması ve gerçeğe aykırı belge düzenlenmesi söz konusu olur.

Hileli Finansal Raporlama

Kasıtlı bir şekilde finansal tablolarda olması gereken tutarların veya açıklamaların yer almaması veya yanlış beyan edilmesi suretiyle finansal tablo kullanıcılarının yanıltılması şeklinde ve daha çok işletmenin muhasebe politikalarına yön ve karar veren ve bunları uygulayan yöneticiler tarafından

Hileli Finansal Raporlamanın Özelliđi

- Hileli finansal raporlama eylemleri,
 - finansal bilgi kullanıcılarının işletmenin finansal durumu ve başarısı konusundaki algılarını etkileme amacına yönelik olarak işletmenin durumunu olduğundan daha iyi göstermek şeklinde gerçekleştirilebildiği gibi
 - kurumsal kazancı gizlemek böylece daha az vergi vermek ya da kar dağıtmak amacına yönelik olarak da gerçekleştirilmektedir.

- Çoğu hileli finansal raporlama örneğinde ise yöneticilerin kendilerini başarılı göstererek kişisel menfaat sağladıkları görülmüştür.
- Hileli finansal raporlama, bunlarla sınırlı olmamakla birlikte genellikle kayıtların ve belgelerin tahrif edilmesi, gizlenmesi sahte ve veya yanıltıcı belge düzenlenmesi, iç kontrollerin ihmal ve ihlal edilmesi gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir.

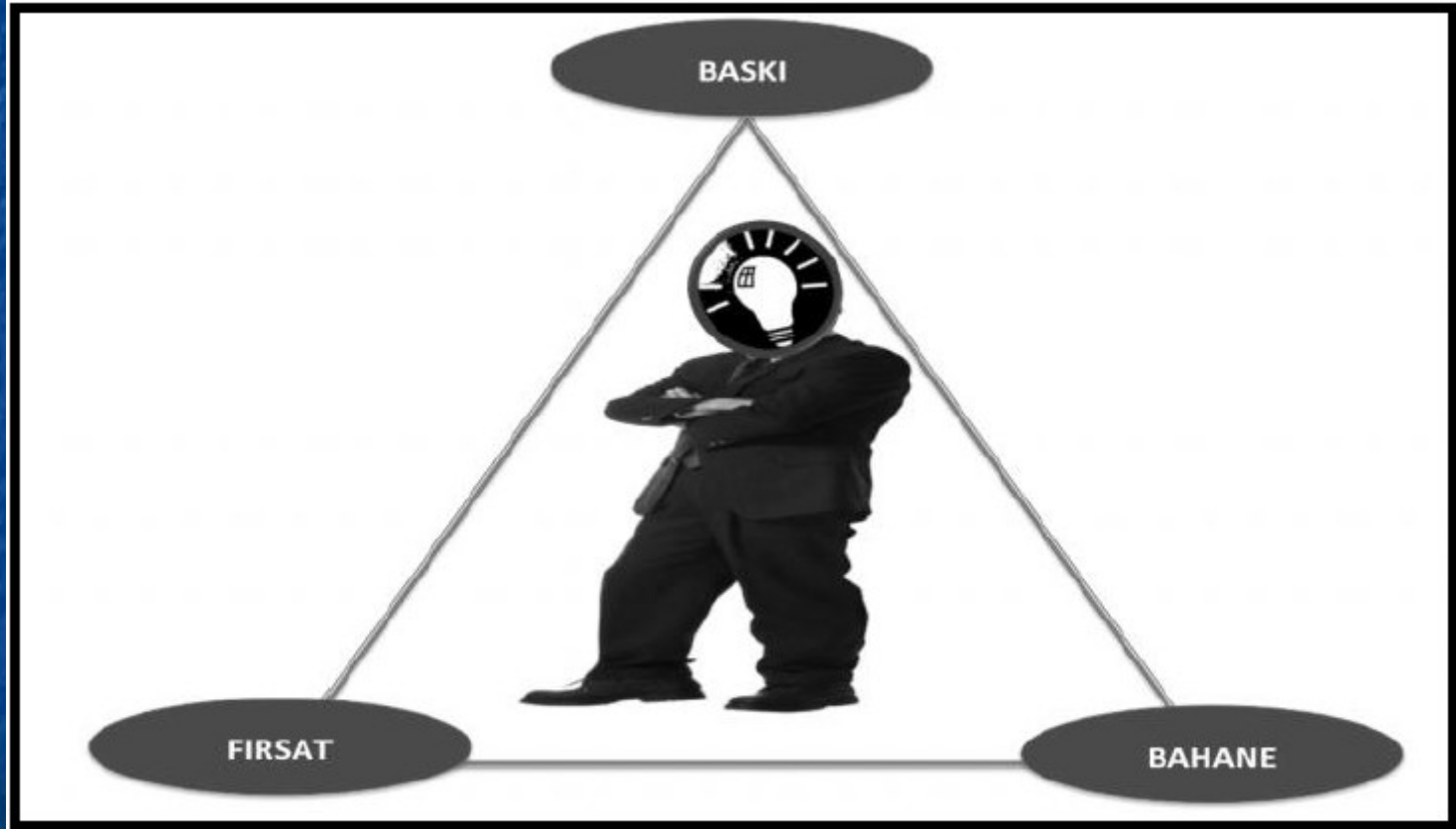
Hileli Finansal Raporlamaya Örnekler

- Finansal tablolarda sunulması gereken bilgilerin veya bu bilgilerle ilgili işlemlerin kasıtlı olarak atlanması veya yanlış yansıtılması
- Finansal işlemlerin kaydedilmesi, değerlemesi, sınıflandırılması, kayıt belge ve finansal tablolarda ve dipnotlarda sunulmasına ilişkin muhasebe ilkelerinin kasıtlı bir şekilde yanlış uygulanması
- Faaliyet sonuçlarının değiştirilmesi ya da başka amaçlara ulaşmak için özellikle hesap dönemi sonuna yakın bir tarihte fiktif yevmiye kayıtları yapılması,
- Önemli ve olağandışı işlemlere ilişkin kayıtların ve koşulların değiştirilmesi

Hileli Finansal Raporlamaya Örnekler

- Finansal tablolarda sunulması gereken bilgilerin veya bu bilgilerle ilgili işlemlerin kasıtlı olarak atlanması veya yanlış yansıtılması
- Finansal işlemlerin kaydedilmesi, değerlemesi, sınıflandırılması, kayıt belge ve finansal tablolarda ve dipnotlarda sunulmasına ilişkin muhasebe ilkelerinin kasıtlı bir şekilde yanlış uygulanması
- Faaliyet sonuçlarının değiştirilmesi ya da başka amaçlara ulaşmak için özellikle hesap dönemi sonuna yakın bir tarihte fiktif yevmiye kayıtları yapılması,
- Önemli ve olağandışı işlemlere ilişkin kayıtların ve koşulların değiştirilmesi

Hileli Finansal Raporlamaya Teşvik Eden Unsurlar ve Risk

HİLE ÜÇGENİ

Hile Üçgeni

Baskı ve teşvikler

Kişilerin maddi sıkıntı içinde olmaları, lüks yaşam tutkular, içki kumar uyuşturucu gibi bağımlılıklar ile kötü yönetim vb örgütsel hataların yarattığı baskılar gibi pek çok neden kişileri hile yapmaya itmektedir.

Hile Üçgeni

- **Fırsatlar**

İşletmenin zayıf, etkisiz kontrolleri, dürüstlük ve etik değerlere bağlılığının olmayışı, yöneticilerin katı ve adil olmayan davranışları, uygun olmayan örgütsel yapılandırmalar ya da yapılandırmadaki hata ve yanlışlıklar, insan kaynakları politikalarındaki yanlışlıklar, caydırıcı olmayan cezalar genellikle kişilere hile için uygun ortam yaratır.

Hile yapmaya uygun ortam/fırsat oluşturur.

Hile Üçgeni

- ***Bahane (Haklı Gösterme)***

Hile yapan kişiler genellikle hile eylemini içselleştirerek yaptıkları eylemi kendilerince haklı bir gerekçeye dayandırmaktadırlar.

Bu üç unsur bir araya geldiğinde...

Why People Commit Fraud
Famed criminologist Donald R. Cressey

Even the best systems of internal control cannot provide absolute safeguards against irregular activities.

Bu üç unsur bir araya
geldiğinde...

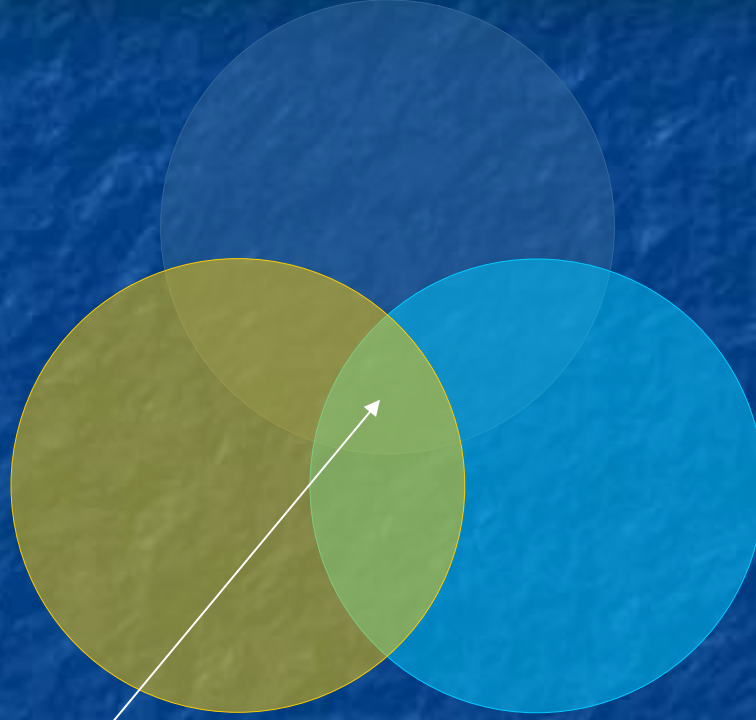

Baskı unsuru

Haklı Gösterme unsuru

Fırsat unsuru

Yüksek Hile Riski

Hile riski faktörleri (hileye sebep olabilecek koşulların varlığı):

Hile genelde çok gizli yapılan bir eylem olduğundan ortaya çıkarılması oldukça güçtür. Ancak denetçi,

- iç kontrol sistemi de dahil olmak üzere
- işletme ve faaliyet koşulları ve çevresiyle olan ilişkileri hakkında bilgi elde ederken,
- hileye sebep olabilecek koşulların varlığını tespit edebilir.

- Bu olayları tespit edenleri denir. **R**

UDS 240 göre hile riski doğuran koşullar:

- İşletmeye ilave öz sermaye sağlayacak olan üçüncü şahısların (örn yatırımcıların) beklentilerini karşılama ihtiyacının doğuracağı baskılar,
- Performansa bağlı prim ödemesi yapılan işletmelerde gerçekçi olmayan hedeflerin sebep olabileceği baskılar,
- İç kontrollerin eksikliği veya etkisizliği

FINANSAL RAPORLAMA İLE İLGİLİ HİLE RİSKİ UNSURLARI

Baskı ve teşvikler	Fırsat yaratan unsurlar	Haklı gösterme davranışları
<p>*Şirketin karlarındaki azalışa bağlı kaygılar: Örneğin para ve sermaye piyasalarından kaynak sağlayamama, yatırımcıların kaybedilmesi,</p> <p>*Dış ekonomik koşulların yarattığı istikrarsızlık, yeni rakipler, hızlı teknolojik değişim,</p> <p>*Şirketin borç yükü,</p> <p>*Üst düzey yöneticilerin kişisel kazanç ve servetleri</p>	<p>*Kamptanması zor olan öznel yargı ve belirsizlik içeren muhasebe tahminleri,</p> <p>*Yönetim kurulunun ve denetim komitesinin finansal raporlamayı etkili şekilde gözetememesi,</p> <p>*Muhasebe, iç denetim ve IT bölümlerinde çalışanların yeteneksiz ve yetersiz oluşu bu bölümlerde iş gören devir hızının yüksek olması</p>	<p>*İletişimin bozuk olması</p> <p>*Örgütsel değerlerin ve kurum kültürünün zayıf olması</p> <p>*Yöneticilerin analistlere, kredi kurumlarına ve diğer üçüncü kişilere agresif ya da gerçekçi olmayan tahminlerde bulunması</p>

VARLIKLARIN KÖTÜYE KULLANILMASI İLE İLGİLİ RİSK UNSURLARI

<p>*Para vb varlıklar ile diğer hassas varlıklara fiziki erişim yetkisi olan kişiler üzerinde ki örgütsel baskılar örnek: yöneticilerle kötü iletişim ya da terfi, tazminat ödül gibi beklentilerin karşılanmaması</p>	<p>*Önemli tutarda nakdin vb varlığın işletmede hazır bulunmaması veya değeri yüksek stoklarda ki eksiklikler ya da bu stoklara talebin yüksek olması</p> <p>*Görevlerin ayrılığı ilkesine uyulmaması kontrollerin atlanması</p> <p>*Varlıklara erişim yetkisi olan personelin özgeçmişinin</p>	<p>*Varlıkların kötüye kullanılma riskini azaltacak nezaret ya da gözetimin olmayışı veya dikkate alınmıyor olması</p> <p>*Bu konulardaki iç kontrollerin ihlali ya da önemsenmemesi</p> <p>*Bilindiği halde kontrol zayıflıklarının giderilmemesi</p>
--	---	--

Örnek Hile Riski Faktörleri...

- Envanter özellikleri olarak küçük hacimli, yüksek değerli veya talepli stokların bulunması,
- Hamiline yazılı tahviller, kıymetli taşlar veya bilgisayar çipleri gibi paraya kolay çevrilebilir varlıkların bulunması,
- İşletmenin önemli ölçüde ilgili taraflarla sıradan olmayan ilişkilerinin bulunması ve ilişkide bulunan işletmelerin denetlenmiyor veya başka bir denetim firması tarafından denetleniyor olması,

Örnek Hile Riski Faktörleri...

- Şimdiki denetçi ve önceki denetçiyle yönetim arasında muhasebe, denetim ve raporlama konusunda çok sık anlaşmazlık çıkması,
- Denetçinin gerekli insanlara veya bilgiye ulaşabilmek için ve yönetim kurulu veya denetim komitesi ile iletişiminin resmi veya gayri resmi yollardan engellenmesi

Örnek Hile Riski Faktörleri...

- Tepe yöneticilerinin, danışmanların veya yönetim kurulu üyelerinin sık sık değişmesi.
- Yönetimin tek bir kişi veya küçük bir grup tarafından yürütülmesi ve bunu destekleyecek diğer bir denetim veya yönetim kurulu kontrolünün olmaması,
- Yöneticilerin kazançlarının önemli ölçüde ikramiyeler, hisse senetleri ve diğer teşviklerle sağlanıyor olması ve bu teşviklerin gerçekleşmesinin de çok yüksek çalışma hedefleriyle işletmenin faaliyet sonuçlarına, finansal yapısına ve nakit akışına bağlı olması

Hile Riskini Deęerleme

Denetim Riski = Yapısal Risk x Kontrol Riski x Bulgu Riski

Hile Riskini Deęerleme

Denetim Riski = Yapısal Risk x Kontrol Riski x Bulgu Riski

Hile Riskini Deęerlendirme

- Hile olabileceğini işaret eden risk etkenleri mutlaka hilenin var olduğunu göstermez, ancak bunlar hilelerin yapılmış olduğu koşullarda ortaya çıkan unsurlardır.

Hile Riskini Deęerlendirme

- Hile riski unsurlarının önemi olay ve duruma göre değişiklik gösterebildiğinden, bir önem sıralamasına tabi tutulmaları mümkün değildir. Bu risk etkenlerinin varlığına rağmen önemli bir yanlışlık riski mevcut olmayabileceğinden, denetçi mesleki kanaatini kullanarak, hile riski unsurlarının varlığını ve bunların önemli bir yanlışlık riskine sebep olup olmayacağını değerlendirir.

Hile Riskini Deęerlendirme

- **Denetçi, hileleri dikkate almalı başka bir ifadeyle hile riskini değerlemeli ve risk seviyesine göre denetimini yürütmelidir.**

Hile Riskini Deęerlendirme

UDS 240, hile denetiminde **gelir tahakkukları** ile **kontrollerin** işletme yönetimi tarafından aşılması halinde uygulanabilecek bağımsız denetim teknikleri için özel düzenlemeler yapmıştır.

- Hileli finansal raporlamadan kaynaklanan önemli yanlışlıklar, genellikle gelirin zamanından önce tahakkuk ettirilmesi veya gerçek olmayan gelir kaydedilmesi yoluyla gelirlerin yüksek gösterilmesi
- ya da gelirlerin daha sonraki bir döneme kaydırılması suretiyle düşük gösterilmesi şeklinde gerçekleşir.
- Bu nedenlerle, denetçi, genellikle gelirin kaydedilmesinde bir hata riski olduğunu varsayar ve ne tür gelirlerde böyle bir riskin söz konusu olabileceğini dikkate alır

UDS'ler denetçinin işletme yönetiminden, aşağıdaki hususlarda yönetimin açıklamalarını içeren bir yazılı bildirim almasını gerektirmektedir. Bu bildirim kapsamında yönetimin;

- Hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesini sağlayacak iç kontrollerin uygulanması ve tasarlanmasındaki sorumluluğunu kabul ettiği,
- Finansal tabloların hileden kaynaklanan önemli yanlışlıkların oluşma riskine dair saptamalarını denetçiye bildirdiği,

- İşletme yönetiminin; yönetim, iç kontrolde önemli rolü olan çalışanlar veya hile yaptıklarında finansal tablolarda önemli etki yapacak çalışanların içinde bulunduğu, işletmeyi etkileyen hileler veya bunlara dair şüphesi ile ilgili bilgileri bağımsız denetçiye açıkladığı ve
- İşletmenin finansal tablolarının, çalışanlar, eski çalışanlar, analistler, düzenleyiciler ve diğerleriyle iletişim yoluyla etkilenmesi sonucunda, herhangi bir hile iddiası veya şüphesi hakkındaki bilgileri denetçiye açıkladığı hususlarının teyit edilmesi gerekmektedir.

Hileden Kaynaklanan Önemli Yanlışlık Riskini Tespit Etmede Kullanılacak Teknikler

- Ani iş yeri ziyaretleri, kasa ve stok sayımları yapmak,
- Stok sayımının raporlama tarihi itibarıyla ya da bu tarihe yakın bir zamanda yapılmasını istemek,
- Bazı denetim tekniklerini ve doğrulama kaynak ve yöntemlerini değiştirmek.

Hiliden Kaynaklanan Önemli Yanlılık Riskini Tespit Etmede Kullanılacak Teknikler

- Dönem sonu veya yıl sonu düzeltme kayıtlarını detaylı bir şekilde incelemek ve içerik ya da miktar itibariyle farklı olan hususları araştırmak.
- Harcamalarda ve gelirlerde dönemsel kaydırmaları tespit amacıyla dönem sonu ve dönem başı işlemlerin kaydi ve fiziki hareketlerini incelemek
- Toplulaştırılmış yöntemlerden daha spesifik yöntemlere geçmek, detaylı analitik inceleme teknikleri uygulamak

Hileden Kaynaklanan Önemli Yanlışlık Riskini Tespit Etmede Kullanılacak Teknikler

- Hile belirtisi olan iş sahalarındaki çalışanlarla görüşmek hile riski ve kontroller hakkında doğrudan bilgi almak,
- Uzmanlık gerektiren alanlarda uzman görüşüne başvurmak,
- Önemli muhasebe tahminleriyle ilgili olarak bir uzman yardımıyla bağımsız bir tahmin oluşturup, bunu işletme yönetiminin tahminiyle karşılaştırmak.
- Araştırmayı, işletme yönetimi ya da muhasebe departmanı dışındaki çalışanlara genişleterek işletme yönetiminin doğru bir tahmine ulaşmak için yaptığı planları gerçekleştirebilme kabiliyetini ve niyetini kanıtlarla doğrulamak.

Denetçi varlıkların uygunsuz bir şekilde zimmete geçirilmesinden kaynaklanan önemli yanlışlık riski tespit etmede yukarıdakilere benzer tekniklerle beraber bazı **özel teknikleri de uygulayabilir.**

■ Bu durumda **denetçi daha çok spesifik hesap kalemlerine yönelecektir.**

■ **Örneğin**

kasa, alacaklar stok hesapları borçlar bordro işlemleri ile gider hesapları çalışan hileleri açısından daha detay incelemeler gerektiren hesaplardır.

Bazı geçici nitelikte torba hesaplar, çalışan hilelerinin gizlendiği hesaplardır.

Dođrulamalar, karşıt incelemeler, mutabakatlar, kimlik ve öz geçmiş kontrolleri: sahte isimle açılmış personel, müşteri ve satıcı hesaplarını ve bunlar adına yapılmış sahte ödeme ve tahsilatları, ya da silinmiş müşteri hesaplarından tahsilatları ortaya çıkaran tekniklerdir.

Tespit Edilen Hile Karşısında Sorumluluk- Yönetime Karşı

Standartlara göre denetçinin, hile yapıldığını tespit etmesi ya da hile yapıldığına dair bir bilgiye sahip olması durumunda bu bilgi ve bulguları işletme yönetiminin uygun bir kademesi ile en kısa sürede paylaşması gerekmektedir.

Tespit Edilen Hile Karşısında Sorumluluk- Düzenleyici Kurumlara Karşı

- **Müşterinin gizliliğini korumada denetçinin mesleki görevi müşteri işletmenin dışındaki bir kesime hileyi raporlamasını engelleyebilir.**
- Ancak denetçinin yasal sorumluluğu ülkeden ülkeye değişebilir belli koşullarda sır saklama görevi ana sözleşme, yasa veya mahkemeler tarafından aşılabılır.
- Bazı ülkelerde bir finansal kurumun denetçisinin yönetim veya yönetişimden sorumlu olanların hileyi düzeltici eylemde başarısız olduğu durumlarda gözetim kurumlarına hilenin varlığını raporlamak görevi vardır.

Tespit Edilen Hile Karşısında Sorumluluk- Düzenleyici Kurumlara Karşı

Örneğin Müşterinin gizliliğini koruma kapsamında denetçinin mesleki görevi , hilenin müşteri işletmenin dışındaki bir kesime raporlamasını engellemiş olabilir. Ancak denetçinin yasal sorumluluğu ülkeden ülkeye değişebilir . Belli koşullarda sır saklama görevinin istisnaları ana sözleşme, yasa veya mahkemeler tarafından düzenlenmiş olabilir.

- Bazı ülkelerde bir finansal kurumun denetçisinin yönetim veya yönetişimden sorumlu olanların hilelere karşı düzeltici eylemde başarısız olması durumunda gözetim kurumlarına hilenin varlığını raporlamak görevi bulunmaktadır.